

ETT UNDERLIGT DJUR
I VÅR HERRES HAGE

Av
ALFHILD och GUN FORSLIN

Särtryck ur BUDKAVLEN 1968

SVENSKT VISARKIV · STOCKHOLM

Uppsatsen, som av tryckeriet för detta särtryck försetts med egen paginering, motsvarar s. 42 - 64 i Budkavlen. De interna sidhänvisningarna i uppsatsen avser Budkavlens paginering och bör således subtraheras med 41 för att gälla i föreliggande särtryck.

Ett underligt djur i vår Herres hage

Av

ALFHILD och GUN FORSLIN

Inledning

Under mina besök i nordiska arkiv under åren 1939—1954 gjorde jag en del avskrifter av *Underdjuret*, en lek som alltid starkt har intresserat mig. Mitt material blev inte slutgiltigt kompletterat, tyvärr inte heller bearbetat. Jag överlät detta sommaren 1966 åt min dotter att nyttja för en övningsuppsats som krävdes för hennes kand.hum.-examen med ämnet folkdiktsforskning som huvudämne, och jag föreslog henne en disposition. Den uppsats hon på denna bas lyckades gestalta har visat sig värd att omarbета. Efter många gemensamma diskussioner har vi således enats om att tillsammans fullborda uppsatsen. (A. F.)

1. *Svenskfinland*

Då J. E. Wefvar reste som kolportör i Åboland under åren 1875—1876 upptecknade han i *Hitis* två olika versioner av en ålderdomlik lek, *Underdjuret*, som handlar om "ett underligt djur i vår herres hage".¹ Wefvar hade under sina resor i Österbotten och Nyland tecknat upp åtskilliga gamla visor, men denna visa hade han aldrig hört förr. Den måste ha fascinerat honom, eftersom han så

¹ Uttrycket "i vår herres hage" har blivit ett "bevingat ord". Se Pelle Holm, *Bevingade ord*, Stockholm 1951, s. 336.

noggrant antecknade allt om lekens utförande och t. o. m. lärde sig den långa melodin utantill.² Wefvars lekbeskrivning till Underdjuret är följande:

De lekande, "fåren", sitter i en ring på golvet. Deras ägare, "vår herre" — här kallad "far" — går omkring på golvet och stöter med en käpp i det han säger:

Jag stöjter mina stavar och gälar min gård,
att inga vargar ska kom å bita mina får.³

"Vargen" sitter under bordet eller vid dörren, "hunden" sitter på ugnen och "tuppen" står i högsängen. När vargen, som är en i skinnfäll utklädd pojke, rör på sig, börjar hunden skälla och tuppen gala. Herdarna, far och mor, sitter blundande på varsin stol, varför vargen obehindrat kan nappa åt sig ett får ur ringen och rusa mot dörren.

Lekhandlingen kräver stort utrymme: enorstuga med spis och ugn, med bord, högsäng och stolar, där de agerande djuren rör sig fritt och högljutt såväl inom som utom den sittande ringen. Alla djuren är vaksamma och pigga, men far och herdarna, som borde försvara fåren, halvslumrar.⁴ Texten, som här uppdelas i naturliga avsnitt (strofer) allteftersom handlingen fortskrider, följer här:

Här har kommit ett underligt djur
i vår herres hage,
som äter upp både pippar och rot
och gör vår herre skada.
Här vill han i vintren vara,
bondas dottren vill han hava.
Han vill dricka den mjöden söt,
han vill sova i sängen så blöt.⁵

² Wefvar kunde ej själv skriva noter trots att han var mycket musikalisk och hade gott minne för melodier. Denna melodi upptecknades av O. R. Sjöberg och är publicerad i Otto Andersson (utg.), *Sångelekar* (Finlands svenska folkdiktning V 3, 1967) nr 81 C, s. 396 f.

³ Liknande strofer jämte käppstötar är vanliga som inledning till lekar av typen "Vargen och fåren". Se t. ex. V. E. V. Wessman, *Lekar och spel* (Fsf VIII, 1962 s. 536 ff.) Både vargen, stötarna och fåren m. m. i Wefvars lekbeskrivning kan ha påverkats av liknande lekar.

⁴ Lekforts. se Andersson a. a., s. 399 f.

⁵ Textens smärre avvikelser från den i Andersson, a. a., s. 396 f publicerade följer Wefvars originaluppteckning i SLS 82 s. 356. Sjöberg har nämligen under melodin skrivit 'peppar' i st. f. pippar och 'mjölken' i st. f. mjöden.

Här bo skyttar i skogen,
som vill så gärna skjuta djur,
om de kunde få.
Men djuret låg under låge,
det var vår herre som såg'e.
Han är så halt, han kan inte gå,
han är så blind, han ser intet strå,
men slipper han ut, det blir full råd.

Låt trippa, låt trappa,
låt skousolun slippa.
Skou inte skou,
ty boun har nou.
Fyri skjuter me dyngegreip,
etter basar me bastureip.
Där bodde en skomakare i vår by,
han sydde sko, både gamla och ny.

Wefvars andra version av denna lek (D) — även den upptecknad i Hitis vid ungefär samma tidpunkt som föregående (C) — upprepar i huvudsak denna text med undantag av de inledande käppstötarna. Texten D på 28 verser⁶ är dock något längre än C (23 verser), emedan ett helt nytt parti inskjuts här efter repliken: "Släpp ut'un, hon finner väl råd", och härmed förändras hela slutet:

Oxe, kou öra, kalva tjindbein,
vill du ha dottren, så skall du inte va sein,
Jag ser uppå dina bein,
om du haft sleim.
Har du ätit meir,
så tjocker i medjan
som stabban i smedjan.
Låt trippa, låt trippa,
låt skousålun slippa,
Ta fatt uppå dem,
du hadd un int än.

Till samma Hitis-tradition hörde den danslek, som Eva Jansson på Nötö sommaren 1924 sjöng för Greta Dahlström.⁷ Samma version sjöngs som *vaggvisa* av dotterdottern Svea 33 år senare.⁸

⁶ Publ. i Andersson, *a. a.*, s. 398, lekbeskr. s. 400.

⁷ Andersson, *a. a.*, var. B, s. 394 f.

⁸ Se Forslin, *Sveriges Radios magnetofoninspelningar . . . 1957* (Budkavlen 37) nr 45 s. 85.

Strukturen i denna Nötö-version är helt analog med de Wefvarska varianternas (C, D) inledning, beskrivande djuret och skytten, varpå versen "Släpp ut en, släpp ut en / vi få väl nån råd" avslutar sången.

Karl Ekman upptecknade i Kimito omkr. år 1890 en text av Underdjuret (utan melodi), som är uppdelad i två 14-versiga strofer. Den första av dem är i huvudsak identisk med den sedvanliga Hitis-inledningen i B, C, D, här slutande med "Men slipper han ut / han får väl råd". Den andra strofen uppvisar intressanta särdrag, som ådagalägger att denna version — som vi här benämner var. G — förmodligen har varit en kapplöpningslek, eftersom hela strofen går ut på "Ta fatt, ta fatt, ta fatt uppå den" . . .

G 2: Före löper djuret
över skogar och mossor.
Efter kommer skytten
med toma påsa.
Ta fatt ,ta fatt, ta fatt uppå den!
Du fick ju int en än.
Jag ser uppå ditt långa lopp,
att du har fått näslagröt.
Lätt trippa, lätt trippa,
lätt skosulan slippa.
Det bor en skomakare i vår by,
han sömmar skor både gamla och ny,
han sticker före med dyngegrep,
han sålar efter med basterep.⁹

I denna strof — de 5 sista verserna — är *skor* och *skomakare* bärande motiv, utgående från uppmaningen: "Lätt trippa, lätt trappa, lätt skosulan slippa". Liknande motiv skymtar i Wefvars Hitis-uppteckningar; några exempel:

Skou inte skou / ty boun har nou (C)

Där bor en skomakare i vår by / han sömmar skor både gamla och ny
(C, G)

Han sticker före med dyngegrep / han sålar efter med basterep (C, G)

Sista versparet om dynggrep och bastrep är förstås en skämtsam, för att inte säga grov anspelning på skomakarens redskap vid sulningen av en sko. Man kan fråga sig om vi måhända i dessa frag-

⁹ SLS 29 s. 236 f. Var. här beteck. G.

ment kan se rester av någon ännu äldre skomakarvisa (eller lek), som här har kommit in i Underdjurets utdragna slutjakt.

Emellertid förenas alla de längre sångversionerna av Underdjuret (inklusive sko- och skomakar-verserna) till en enhetlig och relativt livskraftig skärgårdstradition i Kimito—Hitis-trakterna. Den gamla lekens fortbestånd här hör otvivelaktigt ihop med det faktum, att även äldre balladtradition just i dessa traktors reliktområde har lyckats fortbestå långt in i vår egen tid. Att Underdjurets livslängd har töjts ut ända till 1920-talet kan även delvis förklaras med, att den gamla "underliga" visan så väl lämpade sig att nynna för barnet i vaggan — den fortbestod som *vaggvisa*.

Som vaggvisa har Underdjuret levat länge kvar även på Åland. Från de yttersta havssocknarna Kökar, Föglö och Brändö föreligger 4 uppteckningar från åren 1913—1929.¹⁰ Den äldsta av dem är från Brändö och har delvis upptecknats på dialekt av Väinö Solstrand. Den lyder som följer:

1. En liten grå bock / tjör ut han grå,
han gör Vår herre stor skada,
han åt opp bondens pepparerot
han sådde sin gröna haga.
Här i vintren vill han vara,
bondens dotter vill han hava,
han vill dricka den mjölken söt,
han vill sova i sängen så blöt
var afton.
2. He stod en vänn i skojin
å lura däruppå.
Han ville skjuta djuret
om han det kunde få.
Och djuret foll på låre,
he va en härre som såg e.
Ä du så halt / kan du int stå,
ä du så blind / sir du int gå.
Slepp ut in (bis)
så blir e nån råd.¹¹

¹⁰ Tre uppt., var. Ba (KÖ), E (FÖ) och F (BÖ) se Andersson, *a. a.* s. 395 f, 399 f. Ba och E sjöngs som vaggvisor. Kökar-varianten Ba har till slutets "Släpp ut e, så får e väl råd" anslutit ett vaggvisfragment, börjande: "Hitta ändalåre etc." (forts. se mel. Ba s. 396). Jfr variant publ. i *Finlands svenska litteratur* I, Hfors 1968, s. 21.

¹¹ Publ. i *Hembygden* IV, 1913, s. 143. Upptecknaren har efter "han

Med undantag av smärre detalj-variationer har alla de åländska texterna samma strofuppbyggnad, och de saknar alla den slutramsasom alluderar på en kapplöpning/jakt. Av samma slag — och ännu mer förbryllande — ter sig den enda variant av leken, som föreligger från Nyland.¹² Den är från Kyrkslätt och omfattar 14 verser, delvis omkastade så, att skytten har förvirrat sig in mitt i djurbeskrivningen. Slutet återger ett meningslöst rabbel kring "skosålen slippa", vilket motiv måhända är en reminiscens av en äldre avslutande kapplöpning.

Beträffande den finlandssvenska traditionen med dess här framlagda 9 uppteckningar kan i korthet fastslås, att de tre äldsta av dem (C, D och G), vilka har upptecknats före sekelskiftet, även är de längsta. Innehållet återger 1) ett inledande avsnitt om djuret, dess förehavanden, egenskaper och avsikter, 2) skyttens avvaktande hållning medan han åtrår att fånga/jaga/skjuta djuret, och 3) kapplöpningen mellan djuret och skytten, vilka uppeggas med rop sådana som "Ta fatt uppå dem", "låt trippa, låt trappa".

I de övriga 6 uppteckningarna (A, B, Ba, E, F, H), härstammande från tiden efter sekelskiftet, saknas slutet. Vi står inför frågan: har dessa sex varianter alla eliminerat slutets kapplöpning, eller har denna från början aldrig funnits där?

Vi kan å andra sidan fråga oss huruvida de tre längre och äldre texterna med deras upphetsande sista strofavsnitt kan tänkas åter spegla en äldre traditionsform. Svaret kan ej ges innan Underdjurets tradition analyseras i ett vidsträcktare nordiskt sammanhang.

2. *Det övriga Finland*

Ur traditionen från det finska språkområdet har omkring 20 varianter varit oss tillgängliga. De finns publicerade i Suomen kansan vanhat runot under namn som t. ex. "Ägleken" ("Hirvisillä"), "Björnleken" ("Karhusilla") m. fl. En del av dessa texter är långa och har utförliga lekbeskrivningar, andra är endast korta fragment där leken ibland ser ut att ha blivit reducerad till en barnramsa. För att börja med en av de längre versionerna anföres här en

grå" inom parentes noterat "hin håle", och han framhåller, att sådana personer finns, som känna till den första men ej den andra strofen av denna lek.

¹² Var. A i Andersson, *a. a.*, s. 394.

uppteckning från Lempaala i Ingermanland jämte dess svenska översättning:¹³

Ol' tääll' oivon otus	Här var en utmärkt best
Meijän herran tarhass',	i vår herres hage.
Pilas kaikki pippurin marjat,	Den förstörde alla pepparns frukter,
Hakkas kaikki kaura-pellot.	slog alla rågåkrar.
Toaas kukko laulaa.	I stugan sjunger tuppen.
Mies makas metsäss',	Mannen låg i skogen,
Kuuntel häntä, keäntel häntä,	hörde på honom [djuret], lyssnade på honom,
Aattel häntä ampuu.	tänkte skjuta honom.
Katso yhtä, katso toista,	Såg på det ena, såg på det andra,
Katso kaikkesta parasta,	såg på det bästa av allting.
Kohaltais' koivun oksat,	Drog björkens grenar åt sidan,
Tasaltais' tammen latvat!	utjämnade ekens toppar.
Katsot, niin katso vällee!	Om du tittar, så titta emellan dem. ¹⁴

Likheten mellan denna variant och Wefvars uppteckning är påfallande. Till och med *tuppen* finns med här (jfr. Wefvars lekbeskrivning till C); den saknas nämligen i de övriga finska uppteckningarna. Denna lektext synes utgöra den fasta kärnan i traditionen, och kring denna har spunnits varierande tillägg, både som inledning och som avslutning.

I följande variant¹⁵ är "det underliga djuret" en älg, så också i många av de andra texterna. Denna uppteckning har tagits med här såsom en självständig utvecklingsform från det finska språkområdet. Inledningen har svällt ut till en lång episk-lyrisk betraktelse, kärnan — mellanpartiet — har bibehållits rätt intakt, medan slutverserna är utdragna och broderade:

Astuin siltaa sinistä,	Jag stegade fram på en blå bro
Maata maksan karvallista.	på grönbrun mark.
Kaik on kenkäin kuluneet,	Alla mina skor är slitna,
Hajoneet on hattaroini	mina fottrasor har gått sönder,
Näitä teitä käyessäin,	då jag går på dessa vägar
Ahhoja ajellessain,	och kör på dessa svedar.
Onko hirviä salossa?	Finns det några älgar i ödemarken?

¹³ SKVR vol V 2: 2049, Lempaala, Mäkienkylä, Alava 589.94.

¹⁴ Kand.hum. Fred Karlsson har varit G. F. till stor hjälp vid översättningen av de finska texterna i synnerhet då det gällt ovanliga dialektala uttryck.

¹⁵ SKVR vol. II: 1959, Keltto, Saxbäck 1097.54. Kursiven införd av G. F.

On tässä ollut aika liina,
 Liina harja, luppa korva,
 Täss on ollut tämän vuuen,
 Tämän vuuen, toisen vuuen,
 Tehnyt paljon pahaa,
 Syönyt ryynit, pippuramarjat,
 Kaikkein makeimat marjat,
 Itse makais metsässä,
 Hake hänen perässä,
 Kuuntele häntä, katsele häntä,
 Ketä hän tahtoo kernastaa.
 Mie oon mies metsän käviä,
 Leho korven kolkuttaja,
 Ammuin mie oksalta oravan,
 Suuren linnun suon takana,
 Pienen linnun pientarelta,
 Sirkkusen sian selästä.
 Onk hirvii salossa, härkää talossa?

Här har varit en bussig älg
 med ljus man och hängande öron.
 Den har varit här i år,
 detta år och ett år till
 och gjort mycken skada.
 Den har ätit upp grynen och pepparns bär,
 alla de sötaste bären.
 Självt låg jag i skogen,
 söker honom,
 hör på honom, ser på honom,
 vem manne han åtrår?
 Jag är en man som går i skogen
 som går i den gröna ödemarken.
 Jag sköt en ekorre på grenen,
 en stor fågel bakom kärret,
 en liten fågel på åkerrenen
 och en sparv på svinaryggen.
 Finns det älgar i ödemarken, en oxe i huset?

Ett ovanligt drag i denna variant är dess jag-form i såväl inlednings- som avslutningsstroferna, ett drag som tyder på att varianten torde vara av relativt sent datum. En parallellversion till denna med samma stildrag finns publicerad under rubriken "Hirvenhiihanta" i Kanteletar 1 nr 124.¹⁶

Ytterligare en av de finska varianterna¹⁷ förtjänar att återges i sin helhet. Här finns även lekbeskrivningen med, vilken är rätt enkel och stereotyp. Slutverserna har formen av en dialog. "Alla står i ring. En stannar kvar inne i ringen som *älg*, och en annan, *skytten*, står gömd bakom ringen. Medan man sjunger följande vers går man runt i ringen. När sedan älgen går ut ur ringen stannar alla och slutar sjunga."¹⁸

Meilän herran haassa oli
 Yksi kamala elävä,
 Joka on ollut tänä vuolen,
 Tehnyt paljon pahaa:

I vår herres hage
 var ett hemskt djur,
 som har varit här i år
 och gjort mycken skada:

¹⁶ Kanteletar (1937), s. 44.

¹⁷ SKVR X: 1643. Kivikirkko (= Messukylä). Finska fornml.fören. arkiv: Reinholms saml. 35—42, s. 474.

¹⁸ "Kaikki seisovat rinkiä. Yks jää jättämättä ringin sisään hirveksi ja toinen, kyttä, on takanapäin piilossa. Seuraavata virttä laulaen menään ympäri. Sitte kun hirvi menee ulos seisovat ja laulu lakkaa".

Haaskannut kylän kauramaat,
Repinyt kaalin rontit
Minun pippuskryynit, pappaskryynit
Ja minun parraat yrtit.

fördärvat byns rågmarker,
rivit av kålens blast,
mina peppargryn
och mina bästa örter.

Skytten står gömd men lyssnar noggrant.¹⁹

Jos toi kyttä hirven saisi

Om den där skytten finge älgen

Tuomarin herrat sen nahhaan veisi, Skulle domarens herrar flå den.

Skytten hoppar fram och frågar:²⁰

Fråga Onko hirveä salossa?

Finns det någon älg i skogen?

Svar On hyvä liinaharja, lippakorva.

Det finns en bra en med ljus
man och hängande öron.

Fråga Mitä hirvi maksaa?

Vad kostar älgen?

Svar Tuhannen tuhatta tukaattia,

Tusen och åter tusen dukater,

Viis Viipurin rahaa,

fem penningar från Viborg,

Kuus kulta penninkiä,

sex guldslantar,

Viis Viipurista hametta,

fem kjolar från Viborg

Turun tuomiokirkko päälle.

och Åbo domkyrka därtill.

Dialogen utspelas mellan skytten och någon av deltagarna som bildar ringen. Denna dialog finns i flera av de publicerade versionerna och är genomgående identisk med ovan anförda, i synnerhet slutsvaret verkar vara formelartat och påhängt.

De fragment av Underdjursleken som upptecknats på finskt språkområde koncentreras ibland till själva lekens kärna, ibland har texten reducerats till enbart en dialog enligt ovannämnda mönster. Leken har också ofta lekts som en blindbockslek. Ett av textfragmenten²¹ är värt att citeras:

Herran piene kananpoja

Vår herres små kycklingar

menivät yhte latto

gick till en lada

söivät siellä kaiken mailman

åt där allt i världen,

piparuutit paparuutit

pepparns rötter, pepparns rötter.

Herra huusi auton tauton

Herren ropte auton tauton

mene sinä pois.

gå du ut.

Här finns således *herren* fortfarande med, likaså förstörelsemomentet och igen en parallell till Wefvars *pippar och rot*. Det spe-

¹⁹ "Kyttä se on piilossa ja kuulteli kyllä tarkkaan".

²⁰ "Kyttä hyppää piilosta ja kysyy".

²¹ SKVR VIII: 5041. Kursiven införd av G. F.

ciella här är dock de två sista versraderna *auton tauton gå du ut*, ett tydligt kriterium på att funktionen här är räkneramsans, vilket också versrytmen torde ge vid handen.

Den finskspråkiga traditionen företer å ena sidan många gemensamma drag med svenskspråkiga lekformer från 1800-talet (jfr. t. ex. Wefvar), men fördenskull är det ingalunda sagt att alla de finska traderingarna skulle ha influerats enbart västerifrån. Ty å andra sidan visar denna tradition som helhet en alldeles avvikande, självständig utveckling. Dess benägenhet att som lek töjas ut bl. a. medelst inlånade formler är starkt framträdande, lika beaktansvärt är det när leken blir räkne- och barnramsa och eliminerar det mesta av texten så när som på ett kärnmotiv rörande djurets framfart. Det väsentliga är att vi genom dessa exempel kan konstatera vilken särpräglad form de finska varianterna har fått så snart den finska folkdiktens främsta stilmedel — allitteration och parallellism — har format om textinnehållet.

3. Sverige

Den rikssvenska traditionen representeras av omkring 50 uppteckningar, varav ett tjugotal textvarianter har varit oss tillgängliga. Många av dem — särskilt de som har upptecknats på 1920- och 30-talen — ger intryck av att vara fragment, också den allra äldsta uppteckningen, från slutet av 1700-talet. Vi återger denna äldsta text, benämnd *Springa rå*, som har upptecknats av J. F. Carlström (1745—1826)²²

Wi ha fått ett underligt djur
uti vår Herres hage.
Det har gått der i 14 år
och gjordt vår Hr. stor skade
Ätit upp hans pepparrot
och så hans gröna hafre.
Diuret under låga
der alla herra såg'a.
Det är så halt det kan icke gå
Det är så blindt det ser intet strå
Släpp ut! Släpp ut! det får fuller rå.

²² C-H. Tillhagen har i en uppsats *Jonas Fredric Carlströms samling 1700-talslekar* (i *Arv* 1947 s. 47—96) ansett, att "åren 1776—1782, då han var kollega i Norrköping och Linköping, skulle vara den mest acceptabla tillblivelsetiden för ett arbete av detta slag" (s. 49). Leken om underdjuret publiceras som nr 58 s. 73 f.

Texten är kort, den skildrar blott djuret "under låga", som åstadkommer stor skada för vår herre trots att det är både halt och blint. I betraktande av, att någon skytt icke nämns i texten men enligt lekbeskrivningen "står vid dörren, stiger fram" o. s. v., så torde närmast ett textavsnitt om skytten ha tappats bort här. Skytten innehar snarast en huvudroll vid framförandet; han frågar: "Vad är det för djur I fått i er hage"? Svaret ges: det är en råbock. Då önskar skytten att "få speta skinn", men han upplyses om att han då "skall ha gett" sina hundar "bra mjöldruck".

Märkligt nog kan vi betrakta denna *Springa-rå*-version som norm för en både vidsträckt och långlivad senare tradering i Sverige. Ett avsevärt antal mer eller mindre analoga texter — även dessa saknande skyttens avsnitt — har upptecknats i olika landskap mellan åren 1870 och 1930.²³

På 1820-talet var "Springa rå" en jullek, som omnämns i en dikt *Om Julhögtiden i Norden, dess ålder och upphof ... i äldre och nyare tider*,²⁴ i vars första strof följande lekar uppräknas:

Jule-krubben, stå på stubben / draga gränja, väga malt / meta
lakar, skifta makar / spänna kråka, väga salt / bära vatten,
nappa katten / låna eld och springa rå...

Underdjurets funktion var här således jullekens. Den var införlivad med de glada upptåg som allmogen brukade roa sig med i de s.k. julstugorna, vilka varje söndagsafton under julhelgen cirkulerade från gård till gård. Dansken Rasmus Nyerup (1775—1829) omvittnar, att han själv i sin barndom hade sett Underdjuret dansas bland svenska jullekar i julstugorna,²⁵ och hans minnesbild härav torde följaktligen kunna tidfästas till ca 1780-talet.

Adolf Ivar Arwidsson har i tredje delen av *Svenska fornsånger* 1842 publicerat L. F. Rääfs uppteckning av "Det underliga djuret",²⁶ i Linköpings stift. I Arwidssons originalhandskrift (KB) finns därutöver två uppteckningar av samma lek (s. 102 o. 402)

²³ Några exempel: ULMA 25: 55 s. 186; 347: 66 s. 165 f; 1315 s. 4 och 17; 1505: 7 s. 12; 2822: 1 s. 8; 2845: 22 s. 11; 3298: 4 s. 19; 3781 s. 9. I A. I. Arwidssons handskrift (KB) ingår en uppt. (s. 101), som synes tillhöra *Springa-rå*-traditionen.

²⁴ Publ. i *Allmänna Journalen* 1820 nr 6.

²⁵ Se *Dagen* 1825 nr 49. Jfr nedan s. 60.

²⁶ III s. 239 ff, nr 24. Publ. även i Tillhagen-Dencker, *Svenska folk-lekar och danser* II (1950) s. 313 f.

jämte ett fyrradigt fragment (s. 282). Vi nämnde ovan (s. 52 not 23) att en av dessa versioner var av typen Springa rå, och i viss mån gäller samma iakttagelse även de två övriga varianterna, dock med den skillnaden, att båda dessa texter är betydligt längre. Rääfs text är den längsta, uppdelad på tre strofer (10+10+9 verser). Den första strofen är identisk med Springa rå, den andra strofen inleds med en fråga:

Vad är det för par som nu går åstad,
de äro så lika till hjonelag.

Denna fråga, som f.ö. veterligen är okänd i all övrig Underdjurs-tradition, alluderar på dans men leder dock till en vild jakt, där skytten biträdd av hundar söker fånga djuret. Det uppfordrande "Tag fatt uppå den / du fick'en intet än" upprepas fyra gånger i stroferna 2 och 3, och omväxlar med formelstoff av arkaistisk prägel. Det är uppenbart att formelstoffet småningom har influtit som lån från olika håll, i den mån jakten har dragit ut på tiden och sången måst förlängas för att räcka till.

Några exempel på formler:

Jag ser på din bak / du är nu så lat

Jag ser på dina ben / du är nu så sen

Oxeko öron, svinekindben / skall du ta jungfrun du var intet sen

Låt trippa låt trappa / låt skosålan slippa*²⁷

Det bor en skomakare i vår by / han sålar de skona både gamla och ny*

Formler av detta slag — vi har redan mött de flesta av dem i Hitis-versionerna — avser att egga de springande så att de inte måtte spara på skosulorna.

Det är skäl att understryka, att inte ens Rääfs långa text nämner ett ord om skytten, ehuru han medverkar i leken. Dialogen mellan skytten och herren föregår jakten även här, men situationen är mer hövisk än i Springa rå, i det herren helt kruserligt "yttrar sitt tvivelsmån över utgången i anseende till djurets besynnerlighet".

Även dialogen måste betraktas som en förlängning av leken, vilken — i överensstämmelse med den ovan konstaterade formelinmängda sångtillväxten — torde ha tillhört ett tidsskede, då man

²⁷ De med * utmärkta verserna finns även i Arwidssons opublicerade text (s. 402), som därutöver innehåller ett avsnitt om "skytten i skogen". De senare 4 versparen ingår alla i Hitis-traditionen (se s. 44).

lekte sällskapslekar i relativt lugnt tempo, och då man roade sig med att tänja ut eller avkorta tidsfördrivet efter behov. Vi förmodar att detta tidsskede sammanföll med *julstugans* blomstring under 1700-talet.²⁸

Vi påpekade inledningsvis att de rikssvenska lektexter, som varit oss tillgängliga från decennierna före och efter senaste sekelskifte, förefaller att vara mer eller mindre slitna fragment. Samma öde har drabbat lekens funktion och framförande; dramatiken har slappnat, jakten är förenklad, ingen skytt och inga hundar agerar. Djuret, dess blindhet och dess underlighet har övertagit dominansen, och dessa motiv demonstreras på mångahanda vis. Djuret har blivit en blindbock, och leken om det underliga djuret har blivit en blindbockslek, d. v. s. en barnlek.

I Sverige har Underdjuret upptecknats även som räkneramsa:²⁹

Det gick ett stort förskräckligt djur
uti vår herres hage,
Det var så halt, det kunde inte gå,
Det var så blint, det kunde inte se,
ett tu tre så sätter vi oss ne'.

I regel har blindbocksversionerna av yngre datum³⁰ bevarat verserna "Släpp ut det, släpp ut det / det får fälle råd", som tydligen

²⁸ Se H. Grüner-Nielsen, *Julestuer og julestuelege i Danmark paa Holbergs tid* (i *Sprog og kultur* 1933). Förf. hävdar att "De saakaldte julestuer" tillhörde det 17. århundradet och kulminerade omkring 1700 i Danmark som i Sverige. Förmodligen levde julstugorna i Sverige kvar under hela 1700-talet, t. o. m. inpå 1800-talet.

²⁹ Uppt. 1941 i Ö. Göinge härad, Skåne. En annan räkneramsa se IFGH 1084, uppt. 1923.

³⁰ Några exempel: Djuret-blindbocken har förbundna ögon men stundom även bakbundna händer (ULMA 1315 s. 4), eller han rör sig på knä för att visa sig "så ömkelig som möjligt" (ibid. 347: 66 s. 165). Då blindbocken skall gissa namnet på någon, går han — om händerna är bakbundna — "och luktar och känner och trevar med huvudet" (ibid. 1315 s. 4), han "måste lukta å nosa å känna på knäna" (ibid. 1604: 13 s. 3), "söka med händerna, känna sig till vem som denne är" (ibid. 1505: 7 s. 12 m. fl.). En mellanform mellan tafattleken och blindbocksleken kan måhända ses i den beskrivning på djuret, som står på knä med förbundna ögon inne i ringen men som det oaktat gör kraftiga språng, vilka "den halte bör låtsas åt en sida men vända sig hastigt och göra utbrott på motsatt sida" (ibid. 347: 66 s. 165). "Kör ut det svarta aset" sjunger ringen och "sätter sig på huken" för att ytterligare förvirra blindbocken (ibid. 1604: 13 s. 3).

har behövts som impuls för de agerande. Däremot saknas varje spår av det i Rääfs version så starkt markerade uppropet

Tag fatt uppå den'
Du fick en intet än.

Just så, nämligen *Tag fatt uppå den*, är titeln på en bröllopslek i Sverige från slutet av 1600-talet. Den omtalas i ett par bröllopskväden från denna tid. Vid ett bröllop i Avestafors 1675 hade man "thet gamla swenska och eenfaldiga *Tagh fatt uppå Denn* spelat, sungit och dantzatt". Lekens utförande bekräftas ånyo: "Heela hederwärda Laget begynner Thet swenska *Tag fatt uppå Denn*", och i strof 11 framgår, att leken jämväl spelades på fiol:

Biudh Speelman at gnijda uppå sin Viol,
Så gjør han i åhr ock så giorden i fiol
Tag fatt uppå Denn . . .

I en bröllopsdikt från ett liknande tillfälle i Tortuna 1684 uppmanades gästerna att sätta fart på glasen för att ej ölet spara,

"och ibland liufft musicera,
springa kring *ta fat på den*.
Hwem ej kan spela må trallera,
til hwar får sin wän igen" (ur str. 7)³¹

Om denna bröllopslek från 1600-talet kan tänkas ha varit identisk med Underdjuret, så sträcker sig dess tradition kanske ännu längre tillbaka i tiden, eftersom man år 1675 ansåg leken vara både gammal och enfaldig.

4. Norge

Det äldsta belägget för Underdjuret såsom danslek härstammar från Trondheims-trakten i Norge åren 1619 och 1621, då biskop Anders Christenson Arrebo deltog i denna dans vid tvenne bröllop; det förra i Hefne, det senare i Stod. Biskopens uppträdande väckte härvid allmän anstöt, och följden blev ödesdiger: han avsattes från sitt ämbete efter rättegång, vars protokoll har publicerats av G. Schøning i *Beretning om biskop Arrebos afsættelse*.³² Här ges oss

³¹ Nils Dencker, Lekar excerperade ur bröllopskväden (ULMA 2662: 1 s. 1 och 2324 s. 6). Kursiven införd av A. F.

³² Publ. i *Det Kongelige norske videnskabersselskabs skrifter i det 19de aarhundrede*, 1. band, Khn 1817, s. 245—274. Jfr Holger Fr. Rørdam, *Mester Anders Christensen Arrebos levnad og skrifter I*, s. 96 f, 108 ff.

en värdefull skildring både av dansen och händelseförloppet, som här skall citeras börjande med det ställe, där ett vittne berättar om, huru biskopen efter måltiden

"begyndte en dans, kaldet Jægerdansen, i hvilken en hoben personer af begge kjøn posterede sig paa gulvet i to rader lige imod hinanden, i den ene rad mands- og i den anden qvindes-personer, da der dandsede først et par, slippende først og tagende siden fat paa hinanden igjen og derefter de andre touren igjennem, og i samme dands havde bispen Barbara Søfren Rasmussen ved haanden og faldt paa gulvet, ligesom der og af ham blev sjunget en vise, som vidnet ej kunde erindre saasom han den tid var drukken; men hans pige legte den paa langespil; at der i samme dands forefaldt adskillige noder med klappen, kyssen og haandastning og bispen dandsede med Barbara" (s. 259).

Tre andra vittnen, som vid tillfället torde ha varit något mindre berusade, bekräftade detta vittnesmål och kunde t.o.m. erinra sig visan, som skulle ha lytt:

Tag fatte paa den'
du fik henne ikke end,
hun danser paa bakken
med særken over nakken
(eller:)
hun danser paa gjærdet
med særken i været. (s. 260)

Här ges oss alltså en god bild av hur de lekande ställde upp sig i två rader för att dansa jägardansen, d. v. s. Underdjuret. De motstående paren dansade först om med varandra, varpå de skiljdes åt, lekte tafatt och förenades igen. Då alla par i tur och ordning skulle göra på samma sätt, tog jägardansen lång tid, och självfallet kunde bröllopsyran hos uppslupna deltagare ta sig mångahanda burleska uttryck. Men endast biskopens beteende hade varit iögonenfallande.

Biskop Arrebo var tydligen lyckligt omedveten om den kritik hans deltagande i jägardansen vid bröllopet i Hefne hade väckt, eftersom han två år senare vid ett annat bröllop åter deltog i samma dans. Han hade t. o. m. djärvheten att själv ta initiativet till denna, så snart aftonmåltiden var avslutad. Rätttegångsprotokollet berättar enligt ett vittnesmål, att Arrebo

"efter aftensmaaltid avtog sin sammarie og tog en tromme fra trom-

meslageren og begynde at slaee dands; at det var vitterligt at bispen samme tid drak søster Bentis minde",

och därpå fattade han Karen Madsdatter vid handen och "dandse-de jægerdansen", sjungande med i visans "Tag fatte paa den". Men i samma ögonblick råkade en präst vid namn Oluf Jonssen komma in, han förfärades vid åsynen av den dansande biskopen, gick fram till denne och sade: "Domine pater, det er gøglerie I farer med" (s. 262 f).

Härmed var måttet rågat. Det blev rättegång, och den 31 juli 1622 föll biskopens dom, protokollet koncentrerar syndaregistret:

"saasom med letfærdig sang at synge, onødelig dands at dandse, St. Bents minde at drikke udi aftenlaug og vertskab (som nemlig i det bryllup til Hefne og Stod) tromme at slaee paa til dands... at han for samme sine begangne forseelser, bør fra sit bispelige kald og embede at være afsat og ej videre betjene" (s. 267).

Vi är tacksamma för att biskop Arrebos tragiska öde har föranlett nedtecknandet av jägardansens burleska framföranden vid ett par norska bröllop i början på 1600-talet. Hur ofullständig bilden än är, och hur fragmentariskt citerad den leksång, som härvid sjöngs, så är den inblick vi får av lekens funktion vid 1600-tals bröllop av största värde. Likaså tidfästes några verser av den sjungna leken vid samma tillfälle.

Den som har väntat sig att i de norska arkiven finna talrika traditionsbelägg av leken "Tag fatte paa den", eller Jägardansen från de senaste seklen, blir helt besviken. Var måntro biskop Arrebos tragiska öde den katastrof, som för all framtid ödelade lekens levande tradition i Norge, eftersom nästan varje spår av den synes ha sopats bort? Det ser nästan så ut. A. F. har dock funnit ett enda undantag: en uppteckning från Mo i Dunderlandsdalen (Nordland), som på 1870-talet inskrevs av teol. kand. Ole T. Olsen i en handskrift, som han av allt att döma avsåg att låta trycka.³³ Här kallas leken "At jage hind i hage. Juleleg med sang". Samma text återges två gånger, nämligen dels i dialektal, dels i normalise-

³³ Handskriften (i Oslo Univ. Bibls musikhandskrifter eske 239: 2939—2940) består av tre häften (8°), gemensamt under titeln *Nordlandske folkevisedigtninger*, samlede og udgivne av O. T. Olsen. Det andra häftet innehåller "folkeviser med underlagt tekst", och på titelbladet är präntat förläggarens namn: Ludv. M. Lindeman, Kristiania 1877. Samlingen blev aldrig publicerad.

rad språkform. Den dialektala texten har underlagts melodin och är följande:

Her e kommen et unde le dyr
i vor herres hage.
De ha gåd' den heile nat
og gjordt så stor èin skae.

Skjöttarn lig i skoven
og lúrer der oppaa.
Han vil saa gjerne skjuta det dyr,
han kan det inkje nå.

Du liden smådreng,
tag fat oppan den.
Han løb som ein hare,
han tar seg vel vare,
Han løb som ein hjort,
han løber vel fort,
han løb som ein (ei ?) hind,
han løber vel ind.³⁴

Det är inte svårt att upptäcka, att denna text står mycket nära den danska normaltypen av Underdyret. Och framför allt saknar man här det äldsta textfragmentet från 1619. Antingen måste i Mo-uppteckningen ses en senare utvecklad norsk "juleleg" med rötter i de forna bröllorens Jägardans, eller bör vi ifrågasätta huruvida ett danskt inflytande härvidlag direkt har gjort sig gällande.

En närstående norsk hindlek ("Hindeleiken")³⁵ har förmodligen övertagit Underdjurets funktion, eftersom även den upptas bland "norske brudlaupsleikar" och sägs vara "skikkene ved frieri, tro-lovelse og bryllup omdigtet i legeform".³⁶ Endast ett parrim i denna lek ("han er mjaa i midja / som stabben stend i smidja") låter sig jämföras med Underdjurets inlånade formel "så tjocker i med-jan / som stabban i smedjen",³⁷ men f.ö. kan kanske tänkas, att

³⁴ I orig. står 'fort', vilket ord överstreckats och ändrats till 'ind'.

³⁵ Bernt Støylen, *Norske barnerim og leikar*, Kristiania 1899, s. 122—124. Jfr Thyregod, a. a. Nr 12 "Hindeleg" (s. 42 ff).

³⁶ Rikard Berge, *Norsk folkekultur* 1925, s. 27 o. 29.

³⁷ Se Wefvars uppt. fr. Hitis (D). Vanligen visformel för 'havan-deskap', t. ex. i skämtvisan "I fjol så gick jag med herrarna i hagen".

hinden ur Hindeleiken har influerat de norska³⁸ och danska³⁹ versioner av Underdjuret, vilka uppger det underliga djuret vara en hind.

5. Danmark

I *Fruentimmer og Mandfolk Tidende* 1769 nr 59 omnämns ett dokument från 1723 som skildrar, hur en präst i Köpenhamn "i en trolovelses tale paa 3die juledag sagde til fæste-møen: Giem belte, giem belte, giem saa vel, saa og den legg: Lad vor herres fugl ikke døe, og forklarede beltet og fuglen med kierlighed i ægteskabet, at naar beltet, eenighedens baand, ikke blev giemt og fuglen, den antænde pind, gik ud, saa blev der leegt den leeg: Der er kommet et underligt dyr udi min herres have, og det har gaaet den gandske nat og giort saa stor en skade. Med dette underlige dyr skulde forstaaes ægteskabs djævelen".⁴⁰

Grüner-Nielsen som publicerat ovanstående framhåller, att det på den tiden var vanligt att man särskilt i bröllopsdikter använde "julelege til mere eller mindre slibrige hentydninger".⁴¹ Lekbenämningarna infogades behändigt i texten. En likartad dikt återges av författaren i en avskrift, dat. 1734, den heter: "Iydsee iuule-iagt og spil af en iydfærlig vel forfarne iulle-leegs-bekanter... digtet paa min iuule-stue". Den okände författaren nämner Underdyret bland de jullekar han önskar se framförda i sin julstuga, det sker i följande ordalag:

En sang ui siunger om det diur
udi min herres have,
om hun vil ellers holde styr,
da bliver hun min gafve.⁴²

I de ovannämnda fallen framhävs *djuret*, och de sedvanliga inledningsverserna om dess nattliga skadegörelse citeras. Det skulle dröja c. 100 år innan man började skriva ned hela leken. En av de

³⁸ "At jage hind i hage"

³⁹ Se följ.

⁴⁰ Cit. eft. Grüner-Nielsen, *a. a.*, s. 10.

⁴¹ *Ibid.* s. 16.

⁴² *Ibid.* s. 13. Originalen torde vara äldre än avskriften, som ingår i Niels Christensens visebok (se härom *ibid.* s. 11—15).

äldsta uppteckningarna publicerades av Rasmus Nyerup i *Dagen* 1825 nr 49. Den lyder som följer:

Her har gaaet saa vakkert et dyr
udi min herres have;
Det har gaaet der aar og dag
og gjort saa stor en skade.
Skytten han rider i lunden
og passer deroppaa,
han vil det gerne skyde,
han kan det ikke naa.
Du liden smaadreng!
Tag mig fat paa den!
Jeg kan see paa dine ben,
du er altfor seen.
Han er som en hare,
du ta'er den ej vare,
hun er som en hind,
der spiller omkring.

Låt oss för jämförelsens skull anförä en något yngre version av leken, där smärre ord och uttryck ävensom slutet varieras; den skildrar "et saa underligt dyr" som "den ganske nat" har gjort skada, medan skytten går i skogen "og lurer derpaa". Slutet följer:

Du liden stalddreng,
tag fat paa den,
han løber over bakken
med sækken paa nakken,
han løber i lunden
med flæsket i munden,
han løber som en hare,
han ta'r sig vel vare,
han løber som en hind
og slipper vel ind.⁴³

I dansk tradition, inalles omfattande c. 24 uppteckningar, företer Underdyret med avseende på struktur och innehåll en påtaglig stabilitet. Med undantag av ett fåtal stympade texter (fragment) innehåller leken följande tre avsnitt:

1. Djuret och dess skadegörelse (4 verser)

⁴³ Sv. Grundtvig, *Gamle danske Minder* III, Khn 1861, s. 186 f.; H. F. Feilberg, *Dansk Bondeliv*, Andet Oplag, Khn 1898, s. 242; S. Tvermose Thyregod, *Danmarks sanglege*, Khn 1931, text A (s. 201), jfr text Cb (s. 203) str. "Den lille Jens dreng" osv.

2. Skyttens (munkens l. mannens) avvaktan och tvekan (d:o)
3. Tafatt-löpning (c. 4—8 verser)

Djuret har inga skavanker, det väcker sympati och medkänsla,⁴⁴ och inför kapplöpningen uppmuntras det vänligt: "du lille smådreng", "liden stalddreng", "smaasvend" osv. Förmodligen härrörde denna vänlighet från julstugans dagar, då man bjöd till "at holde saadan en lystighed for ungdommen",⁴⁵ och då de lekar, som lektes där "var ligesom hele komedier, hvor hver af deltagerne kunde gøre lidt eller meget ud af sin rolle, som hver især havde ævner til".⁴⁶

Med tiden blev Underdyret i Danmark en barnlek. Thyregods framställningar rörande leksättet med avvikelser gäller företrädesvis "børn", och de återspeglar okomplicerade barnlekar med klapp i ryggen, kappspringning, blindbock m. m. H. F. Feilberg har i sin *Ordbog over Jyske Almuesmål* på ordet 'underlig' hänvisat till lekramsans "et underligt dyr gik i Vorherres have", och bland källuppgifterna nämner han en tysk lek, publicerad i *Am Ur-Quell* Bd V s. 172, som börjar "Et geht ein böses Tier herum / das wird mich tüchtig zwacken". Försättningen är en naiv barnlek av typen "der Plumpsack". Förmodligen ser Feilberg i denna lek en jylländsk variant, som kanske i gränstrakterna hade fått sin tyska språkform.

Den slutramsa som sjungs under tafattspringandet röjer de väsentligaste spåren av tidens framfart. Både det oförstörbara "tag fatt paa den" och "jeg kan see paa dine ben" känner vi igen från rikssvensk, t. o. m. finlandssvensk tradition, men fortsättningen improviseras fram efter behov på temat "han/du/er løber som"... Jämförelsen gäller något djur: hjort, hind, hund, hare m. fl. Slutramsans blir mestadels en upprepning av stereotypa formler, ofta inlånade. Thyregod ställer upp sex verspar vilka han anser "kan være indføjet", de är följande:

Han løber saa let / han bliver snart (ej) træt
Han løber som en hund / med en rose i sin mund
Han er som en hjort / han smulter nok bort

⁴⁴ Thyregod, a. a., s. 204 f.

⁴⁵ Grüner-Nielsen, a. a., s. 9.

⁴⁶ *Ibid.* s. 24.

Jeg kan se paa dine ben / du er alt for sen
Du tjener ham tro / alt for et par sko
De er som en vind / de drejer sig omkring (s. 204)

Om vi jämför den danska traditionen av Underdyret med de ovan beskrivna svenska formerna, så kan vi såsom strukturella olikheter framhålla den danska visans knapphändiga beskrivning av djuret, ävensom skyttens fasta tradering. Däremot företer det danska kapplöpningsavsnittet — på samma gång som det är både enhetligare och stabilare än det svenska — med detta många överensstämmande drag. Den främsta gemenskapen yttrar sig i formerna "tag fatt" ... "jag ser på dina ben..." m. fl., men framför allt i den levande töjbarhet som möjliggjort sångens anpassning för olikartade funktioner genom tidernas lopp.

Utan tvivel har den danska visan influerat såväl i väster (Norge och Färöarna⁴⁷) som i öster (Sverige⁴⁸ och Finland) på traditionernas utformning i dessa länder.

Sammanfattning

Yrjö Hirn har gjort gällande, att ingen barnlek har kommit till endast för att skänka deltagarna nöje och kroppsrörelse, samt att de regler som tillämpas i lekarna icke har kunnat bli "skapade av intet". Hans åsikt är, att dessa snarast har framträtt "som en slags biprodukt av någon praktisk, religiös eller magisk strävan" och att man i många av dessa lekar bör kunna se rester av gammal myt och rit. Hirn hänvisar i detta sammanhang till Blindbocksleken, vars blindbock i medeltida bildmaterial ofta har framställts såsom ett djur (t. ex. en bock); djuret i sin tur leder osökt tanken till en djävul. Härav drar författaren den slutsatsen, "att den gamla springleken i sitt ursprung varit förknippad med hedniska föreställningar, och att den antagligen uppförts vid hedniska fester".⁴⁹

⁴⁷ I DFS finns bland handskrifterna rörande *Färöarna* bl. a. en av N. Djuurhus år 1952 upptecknad ringlek med kapplöpning, kallad *Renne uttan um ringin*, som återger en kort version på 8 verser av det danska Underdyret. Den förefaller att vara en dansk skollek.

⁴⁸ I Herbert Gustavson, *Gotländska lekar*, Uppsala 1948, s. 136—139, förekommer som inlånad slutramsa i 2 uppt. av "Munken och nunnan" (nr 212 A-B) Underdjurets "Släpp ut'en, låt löpa" i utpräglad dansk-gotländsk formulering.

⁴⁹ Yrjö Hirn, *Barnlek*, Hfors 1916, s. 85—92.

Så vitt vi kan bedöma är leken om det underliga djuret i vår herres hage just av den beskaffenhet som Hirn åsyftar i den ovan återgivna tankegången. Den danska prästens utsago om att djuret vore att betrakta som äktenskapsdjävul, liksom det påtagliga faktum, att leken vid brölloppen under 1600-talet hade en *inledande* funktion, kan tänkas ge stöd åt tanken, att denna lek i brölloppsalen ursprungligen haft en magisk innebörd: djuret, d. v. s. djävulen, måste fördrivas — "tag fatt uppå den!" — innan bröllopsglädjen och dansen kunde ta fart.

Vi har i huvudsak följt lekens fortsatta öden genom tiderna i Norden, börjande med dess förekomst i 1700-talets lekstugor; denna era kom i många avseenden att prägla lekens vidare fortbestånd i tid och rum. Nya tider och miljöer ställde emellertid nya krav på denna lek. Tyckte man om att leka tafatt, och kapplöpningarna drog ut på tiden, så förlängdes sången i samma mån; detta skedde dels genom talrika upprepningar, dels genom inlån av lämpligt äldre stoff kanske ur andra visor. I sinom tid stabiliserades denna mer dramatiserade, omständliga traderingsform, som blev livskraftig nog att vandra vidare. I t. ex. Hitistraditionen ävensom i de längsta finska formerna torde vi kunna se exempel på några yttersta avläggare härav.

På andra håll har man i lekstugorna kanske inte brytt sig om kappspringandet, utan man har framfört Underdjuret under stillsammare former. Under sådana förhållanden har lekens form och struktur stagnerat och traderingsutvecklingen har snarast tenderat att förkorta, ja, att stympa både sången och lekutförandet. I otaliga versioner och fragment har Underdjuret vandrat vidare även i denna knappare traditionsform och funnit nya funktioner, dels som barnlek (blindbockslek), dels som vaggvisa och — såsom ett yttersta fragment — som ramsa utan sång. Även denna gren av traditionen har nått Finland; den representeras bl. a. av de åländska vaggvisorna och av de finska räkneramsorna.

Inom svenskt språkområde kan man tydligt se hur traderingen är uppdelad i dessa två framträdande huvudriktningar: en stabilare, kort form av typen "springa rå" och en mer levande, uttänjd typ som t. ex. Rääfs och Wefvars texter. Mot bakgrunden av den fasta danska traditionen, som i sin tur har anknytning till det knappa norska 1600-tals textfragmentets "hun dansar paa bakken" o. s. v.,

föreligger, särskilt i fråga om de längre svenska kapplöpningsversionerna, till synes betydelsefulla förebilder hos det danska Underdyret. Det är således främst inom det östnordiska traditionsområdet som Underdjuret har funnit sin gro- och växtkraft under de drygt 300 år som leken veterligen har existerat i Norden.⁵⁰

⁵⁰ Några utomnordiska Underdjurs-lekar har vi icke lyckats upp-
daga. Såväl Deutsches Volksliedarchiv i Freiburg / Br. som School of
Scottish Studies i Edinburgh har gett besked om, att leken om under-
djuret icke är känd vare sig i Tyskland eller på Brittiska öarna.

SVENSKT VISARKIVS HANDLINGAR

1. B. R. JONSSON: Svensk balladtradition. I. Balladkällor och balladtyper. With a summary in English. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1967. Pris kr 90:—, inb. kr 120:—.

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKT VISARKIV

1. K.-I. HILDEMAN: Medeltid på vers. Litteraturhistoriska studier. With summaries in English. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1958. Pris kr 25:—.
2. Om visor och låtar. Studier tillägnade SVEN SALÉN 7 november 1960. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1960. Pris kr. 20:—.
3. M. REHNBERG: Blå välling — sur sill. Vällingklockor och vällingklocksramsor. Nordiska museet, Stockholm 1967. Säruppl.
4. OTTO ANDERSSON: Finländsk folklöre. Tidig kalevalaforskning — Finlandssvensk insamlingsverksamhet. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1967. Pris kr 25:—.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K.-I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955. 2 uppl. 1967.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Daluppröret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Vallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike of folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabad fara. Avec un résumé en français. 1958.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1958.
10. G. HENNINGSEN: Vedel og Syv og bogtrykkerne. 1959.
11. S. EK: Visan om liten Ingas barnsäng. With a summary in English. 1959.
12. B. R. JONSSON: August von Hartmansdorff som balladsamlare. 1960.
13. OTTO ANDERSSON: Om kvarnsånger. 1960.
14. ALFHILD FORSLIN: Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957. 1960.
15. B. R. JONSSON: Ett Pyramus och Hhisbe-motiv i Sverige. With a summary in English. 1962.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

(forts.)

16. E. DAL: Scandinavian Ballad Research Today. 1962.
17. Smärre bidrag till folkviseforskningen I—III. Av Mogens Jensen, E. Dal, L. Vargyas. 1963.
18. AAGE JØRGENSEN: Folkvisesproget. 1964.
19. ALFHILD FORSLIN: Balladen om ridder Olof och älvorna. En traditionsundersökning. With a summary in English. 1964.
20. OTTO ANDERSSON: Tre finlandssvenska vissångerskor. 1965.
21. J. LIND and M. JERSILD: A. Method of Cataloguing Vocal Folk Music. A. Description of the System Used at the Svenskt Visarkiv. 1965.
22. U. P. OLROG: Visorna från Nötö. Synpunkter kring ett inspelningsprojekt. With a summary in English. 1965.
23. OTTO ANDERSSON: Upprepningsstrofen i levande balladtradition. 1968.
24. ALFHILD FORSLIN: Greta Dahlström som fältforskare i Svenskfinland. 1968.
25. IØRN PIØ: Overnaturlige væsner i nordisk balladetradition I. 1969.
26. ALFHILD och GUN FORSLIN: Ett underligt djur i vår Herres hage

Samtliga nr i serien *Meddelanden från Svenskt Visarkiv* kan beställas genom bokhandeln från Svenskt Visarkiv, Observatoriegatan 17, (S) 113 29 Stockholm, med undantag av nr 1, 3, 5—7, 10, 13—15, som är utsålda. Priset per nr är kr 5:—, utom för nr 2 (kr 10:—), nr 19 (kr 8:—), nr 24 (kr 8:—), nr 25 (kr 8:—) och nr 26 (kr 8:—).